

Obrysy současné česko-polsko-slovenské „literárněvědné“ spolupráce

LUDVÍK ŠTĚPÁN (BRNO)

Tento text bude v jistém smyslu navazovat na můj příspěvek z předchozí publikace z česko-slovenské konference konané v prosinci 2005 v Brně,¹ v němž jsem se zabýval reálností či mytičností středoevropského slovanského trojúhelníku. V něm jsem mj. dospěl k závěru, že „v *soudobé konstelaci nejde o ‚národní hru‘, národy jsou dané státními celky, v nichž stále větší roli však hrají multietnické principy, přičemž v údajích o národech jsou zakódovány i znaky ‚vzájemnosti‘. Specifické regiony tří státních celků musí řešit závažné problémy vyplývající především ze společenské identity v rámci celé Evropy...“ – těmi třemi státními celky jsem měl na mysli Českou republiku, Polsko a Slovenskou republiku.*

A právě realizace *vzájemnosti*, tedy konkrétně spolupráce mezi literárněvědnými pracovišti a vědci po roce 1989, resp. po rozdělení Československa, příp. od vzniku nově koncipovaného Ústavu slavistiky na brněnské univerzitě, v uvedených třech státních celcích si chci všimnout. Nepůjde mi o výčtovou ani bilanční studii, ale o náčrt obrysů důležitých prvků, jež taková *vzájemnost*, tedy *vzájemná spolupráce*, s sebou nese.

Především je třeba připomenout, že i „literárněvědná“ spolupráce se odehrává v rámci vytčených areálových pohledů;² nemůže však jít pouze o propojení studií filologických s pohledy sociologickými, psychologickými, historickými, politologickými, či antropologickými, nýbrž o zkoumání vytčené problematiky z hlediska humanitních disciplín vůbec. To přináší, byť jde o pouhý trojúhelník, tedy o trojstranné vztahy, nejednu komplikaci, neboť otázku spolupráce je třeba řešit na úrovni všech relevantních majorit a minorit daných areálů,³ samozřejmě současně s přihlédnutím

¹ *Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století (stav – metodologie – mezinárodní souvislosti). Brněnské texty k slovakistice VIII* (eds. I. Pospíšil, M. Zelenka, A. Zelenková). Ústav slavistiky FF MU, Brno 2005.

² Srov. zejména I. Pospíšil a kol.: *Areál – Sociální vědy – Filologie*. Brno 2002, příp. I. Pospíšil, M. Moser: *Comparative Cultural Studies in Central Europa*. Brno 2004.

³ Jde o regiony dnes už do značné míry multilingvální a multikulturní, v nichž in-

k rozhodujícím skutečnostem ve středoevropském prostoru,⁴ kam zasahují vlivy dalších sousedních státních útvarů, přinejmenším německého, rakouského, maďarského, ukrajinského a běloruského, tzn. rovněž východoevropských a neslovanských.⁵

To, že „literárněvědná“ česko-polsko-slovenská spolupráce od vytčených časových mezníků na skutečně dobré úrovni existuje, nevyplývá z direktiv, jak tomu bylo v minulosti, nýbrž z nutnosti spolupráce a současně z dobré vůle spolupracujících subjektů v rámci států Evropské unie, v nichž sice dochází k mnoha integracím a dezintegracím, ale přece jenom v situaci, jak se to většinou prezentuje, chaosu a fragmentace převažuje touha po rovnováze mezi ingerencí a neingerencí.⁶ Navíc k této spolupráci neexistují pouze důvody politické – na jedné straně existence tří samostatných států, na druhé straně jejich participace na evropsko-unijním projektu, pouze historické – vzájemná propojenost od počátků dějin na území všech tří národů, pouze duchovní – všechny spojuje obdobný vývoj v rámci křesťanské Evropy, včetně všech oscilací mezi ortodoxiemi a liberalismy atd.⁷

Domnívám se, že období od druhé poloviny 90. let 20. století je skutečně kvalitativně (ale i kvantitativně) novou etapou „literárněvědné“ spolupráce v rámci středoevropského slovanského trojúhelníku. Naplno se začínají rozvíjet kontakty s evropskými (a nejen evropskými) slavistikami, prohlubuje se součinnost s bohemistikami a slovakistikami v Polsku, s polonistikami a slovakistikami na Slovensku a slovakistikami a polonistikami v České republice,⁸ rozšiřují se možnosti grantových projektů a

---

tegrační a dezintegrační tendence, zejména na nižších úrovních a v různých národnostních, etnických, politických, společenských a kulturních vrstvách, jsou permanentní a historicky podložené.

⁴ Nebudu se na tomto místě vracet k diskusi o pojmu střední Evropa, středoevropský atd., neboť jde do značné míry o kombinaci různých pohledů politických, geografických, společenských ad. s tím, že právě střední Evropa leží na jistém švu mezi chápáním Západu a Východu a také Severu a Jihu, což také ovlivňovalo a stále ovlivňuje i situaci v literární vědě.

⁵ O některých specifických otázkách (mj. o klaustrofobii obyvatel) v prostoru střední Evropy, který tvoří kromě velkých států (jako Německo či Polsko) také státy malé, píše Lajos Grendel ve studii *Středná Európa a jej priznaky*, in – Moja vlasť, Absurdistan, Bratislava 1998.

⁶ Viz St. Konopacki: *Integracja Europy w dobie postmodernizmu*. Poznań 1998.

⁷ Vývoj v historických souvislostech v tomto smyslu dobře mapuje kniha Friedricha Heera *Eropäische Geistsgeschichte*. Stuttgart 1965, viz překlad – *Evropské duchovní dějiny*. Přel. M. Žemla, Praha 2000.

⁸ Důležitým impulsem bylo založení nově koncipovaného Ústavu slavistiky na

projektů v rámci různých mezinárodních organizací a rovněž příležitosti publikační, poněkud nevyvážená zůstala činnost mezivládních institucí.

Z tohoto byt' jen letního výčtu vyplývají roviny současné trojstranné spolupráce:

1. výměna a kontakty mezi studenty;
2. spolupráce mezi pedagogy a literárními vědci;
3. výměna, kontakty a většinou bilaterální spolupráce mezi univerzitami a odbornými institucemi (tento bod převážně zahrnuje i obsahy bodů 1 a 2);
4. odborné kontakty a akce na státní úrovni.

Podívejme se následně na ně blíže a ozřejměme si jejich alespoň základní rysy vždy s několika konkrétními příklady.

Výměna a kontakty studentů vycházejí z bilaterálních smluv mezi univerzitami, fakultami či katedrami (ústavy). V jejich rámci se pořádají pravidelné jazykové pobyty (hrazené z grantové mobility studentů) obvykle na čtrnáct dnů na počátku druhého ročníku studia – naši polonisté jezdí především do Vratislavi, ale také do Poznaně, slovakisté do Bratislavy nebo Prešova. Jiný typ výměny studentů se uskutečňuje účastí v mezinárodních vzdělávacích programech, jako je CEEPUS nebo SOCRATES/ERASMUS – nejnověji se tato spolupráce rozšířila o smlouvy s Humanisticko-technickou akademií v polském městě Bielsko-Biala a se slavistikou na Lipské univerzitě ve SRN.⁹ Samostatnou kapitolou zůstávají individuální střednědobé či dlouhodobé pobyty studentů na mnoha univerzitách a vysokoškolských pracovištích v Polsku a na Slovensku (státní stipendia), novinkou se stala (na jaře 2006) studijní exkurze na Slovensko díky spolupráci ÚS FF MU se slovenským Literárně informačním centrem Bratislava.¹⁰ Ale nejde jenom o studijní pobyty. Už tradicí se stala mezinárodní studentská slavistická soutěž (od 2002) Brno – Bratislava,

---

FF MU v Brně v roce 1995 jako kompaktní slavistiky, která integruje slavistické filologie do jednoho celku a zároveň umožňuje její přesahy k jiným disciplinám – viz např. činnost Kabinetu integrované žánrové typologie a areálových studií.

⁹ S Polskem začala spolupráce příjezdem polské lingvistky dr. Agnieszky Kopczyk do Brna a L. Š. do Bielska-Białé, s Lipskem jsme podepsali dohodu na podzim 2006, i když jí předcházely návštěvy dr. Hanse-Christiana Trepteho v Brně a L. Š. v Lipsku.

¹⁰ Studijní exkurze začala setkáním s představiteli Literárního centra A. Halvoníkem, A. Balážem a A. Šikulovou, která potom studenty provázela při návštěvě Devínské Nové Vsi, Budmeric, Dobré Vody a Modry i na besedě se slovenskými autory v bratislavském Klubu spisovatelů.

kteřá navázala na fakultní soutěže v obou městech,¹¹ individuálně se studenti účastní dalších mezinárodních soutěží, zejména překladatelských, pořádaných už několik let na různých univerzitách u nás, v Polsku či na Slovensku.

Poměrně rozsáhlá je spolupráce pedagogů s pracovišti v Polsku a na Slovensku. Zahnuje nejen literární vědce (polonisty a slovaky, resp. i bohemisty), ale rovněž představitele dalších oborů – a nejen slavistických.¹² Intenzivní a tradiční je spolupráce s polskými pracovišti: v Poznani s Univerzitou A. Mickiewicze (výměna pedagogů a studentů, spolupráce lektorů, publikace v časopise pro slovanské filologie *Slavia Occidentalis* a různých sbornících, spolupráce na konferencích a *Slovníku polských spisovatelů*, ve Vratislavi s Vratislavskou univerzitou (výměna studentů a pedagogů, stáže, přednášky, publikace v různých sbornících, spolupráce na konferencích, na *Slovníku polských spisovatelů* atd.), ve Varšavě s Varšavskou univerzitou a s dalšími vědeckými pracovišti (výměna studentů a pedagogů, stáže, přednášky, spolupráce na konferencích a vědeckých projektech – např. Mezinárodní vědecké síť, z níž vzešla čtyřdílná publikace *Literatury słowiańskie po roku 1989*¹³ atd.), přínosná a plodná je spolupráce s Lodžskou univerzitou v Lodži, která vyvrcholila např. účastí brněnských literárních vědců na mezinárodní konferenci o goticismech¹⁴ a při tvorbě *Slovníku literárních druhů a žánrů*,¹⁵ a pochopitelně spolupráce, zejména brněnských literárních vědců, se světovým genologickým časopisem *Zagadnienia Rodzajów Literackich*.

Obdobně široká je spolupráce brněnských literárních vědců se slovenskými univerzitami a vědeckými institucemi, která má často přesahy i

¹¹ Slavistické soutěže se konají střídavě v Brně a v Bratislavě, mají poměrně vysokou odbornou úroveň a jsou spojeny se setkáním se studenty i pedagogy.

¹² Z našeho ústavu mají nejintenzivnější styky literární vědci prof. I. Pospíšil a L. Š. a rusisté, z fakulty pak zejména filozofové, pedagogové, psychologové ad.

¹³ Byly to mj. Mezinárodní konference o malých literárních formách ve Varšavě (zúčastnil se jí L. Š.) či projekt Mezinárodní vědecké síť, z níž vzešla čtyřdílná publikace *Literatury słowiańskie po roku 1989* (tam z ČR příspěvky mj. I. Pospíšila, D. Vlašínové, L. Martinka a L. Š.). Důležitá je zejména spolupráce s profesory Halinou Janaszek-Iwaničkowou a M. Dąbrowskim, E. Czaplejewiczem

E. Kasperskim. a

¹⁴ Konference se zúčastnili Ivo Pospíšil a L. Š., kteří své příspěvky publikovali v pokonferenční knize *Wokół gotycyzmów. Wyobraźnia, groza, okrucieństwo* (red. G. Gazda, A. Izdebska, J. Płucenik). Kraków 2002.

¹⁵ Slovník je v tisku (vydá jej nakladatelství Universitas v Krakově) a práce na něm se zúčastnili K. Kardyni-Pelikánová, I. Pospíšil a L. Š.

do dalších států (nejen slovanských). V tomto smyslu má na ní největší podíl Ivo Pospíšil, který se rovněž zasloužil o konstituování a rozvoj slovakistiky v Brně – jde o jeho pedagogické působení na Univerzitě M. Bela v Banské Bystrici a užší spolupráci a publikační výstupy i s dalšími pracovišti: v Bratislavě, Nitře a Prešově.¹⁶ Důležitou platformou pro setkávání literárních vědců a výzkum aktuálních témat poskytují právě pravidelné brněnské slovakistické konference, jejichž výsledky se zrcadlí v pravidelných sbornících nazvaných *Brněnské texty k slovakistice*.

Odborné kontakty a akce se uskutečňovaly i na mezistátních úrovních, i když v rámci středoevropského slovanského trojúhelníku se to spíše dařilo Polákům a Slovákům. Už v minulém příspěvku (viz poznámka 1) jsem načrtl nevyváženost mezistátních komisí humanitních věd při národních ministerstvech školství. Zatímco česko-polská a polsko-česká komise pracovaly spíše v rovině bádání historického (regionální historická česko-polská témata), komise s vazbou česko-slovenskou a opačně neexistuje dodnes. Přes různá úskalí přešly komise polsko-slovenská a slovensko-polská; nicméně ty konají pravidelné akce, každoročně vydávají časopis *Kontakty* (vždy v polské a slovenské verzi)¹⁷ a od roku 2006 prošly reorganizací zejména z polské strany.¹⁸ Nedávno byla bohužel zrušena česko-polská komise, která nevyvíjela přílišnou aktivitu a jak jsem předeslal, nebyla komisí humanitních věd, ale spíše věd historických, i její polský protějšek. To, že se nyní v Polsku formuje česko-polská společnost je sice chvályhodné, nicméně nejde o instituci na státní úrovni – ta citelně chybí a bude chybět, stejně jako ona zbývající strana trojúhelníku mezi českými zeměmi a Slovenskem.

¹⁶ Za poslední roky jsou to desítky příspěvků I. Pospíšila v konferenčních sbornících i profilových publikacích a jeho spolupráce s Akademií věd v Bratislavě a většinou univerzit. Se slovenskými pracovišti mají kontakty také I. Dorovský a L. Š., mj. pravidelnou účastí na bratislavské akci BraSlav (tam jezdili i brněnští bohemisté). Zajímavé jsou i přesahy jinam – spolupráce s maďarskými slavistikami v Piliscsabé (I. Pospíšil a L. Š.) a Szegedu (I. Pospíšil) v Maďarsku nebo účast L. Š. na konferenci polských slovakistů v Katovicích atd.

¹⁷ V roce 2006 vyšlo již páté číslo časopisu, který vždy obsahuje důležité studie, rozhovor, zprávu o činnosti komise, recenze a kroniku, včetně medailonků publikujících autorů.

¹⁸ Zatímco v čele slovensko-polské komise zůstal Jozef Hvišč, v čele polsko-slovenské stanul Jacek Bałuch, nám známý jako někdejší velvyslanec PR v České republice. Časopis na polské straně vedou J. Goszczyńska (šéfredaktorka), M. Papierz (zástupkyně šéfredaktorky) a A. Mikołajczyk (tajemnice redakce), na slovenské jsou to Jozef Hvišč, Marta Pančíková a Štefan Chrappa.

Přítom společných česko-slovensko-polských prostorů a aktuálních témat je mnoho. A nemohou rozhodně být uzavřeny do krunýře regionalistiky, přeshraničnosti či ryzí literární vědy. Přesvědčil jsem se o tom nedávno na vřelém přijetí knihy brněnského filozofa Josefa Šmajse ve slovenštině *Ohrozená kultura*.¹⁹ Šmajsovy filozofické názory na vztahy kultura – příroda (v koridoru jím nově koncipovaného oboru evoluční ontologie) jsou dostatečně známé²⁰ – tvoří ono potřebné prolnutí názorů filozofa, kulturologa, ekologa i biologa. Člověk nemůže soupeřit s přírodou, jeho kultura nemůže jít proti ní, neboť člověk jako subjekt by měl mít s přírodou, jejíž je součástí, harmonické vztahy. Jak tvrdí Šmajš, existenční konflikt současné kultury se Zemí je podstatou globální ekologické krize. Ale rovněž krize vztahu život – umění, dodávám, neboť umění, tedy i literatura, je subjektivní reflexí života lidí ve společnosti.

Jsme dědici plodů evropských kulturních dějin: myšlení Jana Husa i Františka z Assisi i Jany z Arku, neboť oni všichni zvěstovali radostný život i radostnou smrt a z jejich zvěsti vyrůstala lidová mystika spjatá se Zemí, s přírodou. Např. *Fioretti di San Francesco*, to je nové evangelium „o Kristu narozeném na zemi“,²¹ to je vztah pokory k přírodě, ke všemu živému i vytvořenému lidskýma rukama. Pokud se nevrátíme k oné pokoře, nebudeme se chovat k přírodě přátelsky (ekologicky), nebudeme vytvářet kulturu přátelskou k přírodě i člověku, budeme se neustále potácet v permanentních krizích.

Své v tom může sehrát i literární věda, mapující tok a obsah literatury, neboť podle Šmajse se na středních a vysokých školách učí pouze pozitivnímu poznávání světa, jako podmínky pro rozvoj kultury a humanizace člověka, ale už nikoli tomu negativnímu, jež může dospět k analýze globální krize – člověka, jeho vnímání světa, přírody, kultury atd.²² Je to neu-

¹⁹ Šmajš, J.: *Ohrozená kultura. Od evolučnej ontologu k ekologickej politike* (přel. E. Kohutiárová, úvod O. A. Funda, doslov E. Višňovský, s básněmi M. Rúfuse), Banská Bystrica 2006. Jde o první slovenské vydání, upravené a rozšířené podle druhého českého vydání. Kniha mezitím vyšla také v angličtině a němčině. Autor za první vydání (1995) dostal cenu ministra životního prostředí ČR.

²⁰ Znamé přinejmenším autorům a čtenářům těchto slovakistických textů – viz I. Pospíšil: *Změna literárněvědného paradigmatu: pokus o česko-slovenský dialog*, in: *Literatury v kontaktech*, Brno 2002; ve studii se autor zamýšlí i nad Šmajsovou knihou *Gnoseologické aplikace evoluční ontologie. Obecné charakteristika gnoseologie. Biologické předpoklady poznání*, Brno 2001.

²¹ Viz F. Heer: *Evropské duchovní dějiny*, op. cit., s. 219.

²² Srovnej J. Šmajš: *Ohrozená kultura*, op. cit., s. 186.

stálý dialog mezi ontologiemi, filozofickými a náboženskými systémy, vědeckými i mystickými názory.

„Krvavé vize soudu, odplaty a zániku, jež se objevovaly u prostého lidu, mezi pietisty a sektáři 17. a 18. století, předjímají všechny vize budoucnosti,“ tvrdí Friedrich Heer.²³ Dokonce dnes, v době už post-postmodernistické, možná neoistické, jak navrhuji, v době globalizace i fragmentarizace, chaosu i snaze po souladu, kdy vzniká nová poloha duchovního života, neboť materializace nemá východisko.

Tuto polohu musejí nově uchopit filozofové, teologové, spisovatelé – a tedy i literární vědci, byť se protiklady proti postmodernistickým ortodoxiím teprve formují. Jsou to návraty, nebo cesty do neznáma? K odpovědi na tuto a další otázky rozhodně přispěje spolupráce v onom středoevropském slovanském trojúhelníku. Od té doby, kdy se začala psát nová etapa někdejších socialistických zemí a postmodernismus v umění, a tedy i v literatuře, vyšuměl během několika málo let jako laciný sekt, se stále ještě známe málo na to, abychom si mohli plně rozumět.

---

²³ Heer, F.: *Evropské duchovní dějiny*. op. cit., s. 531.